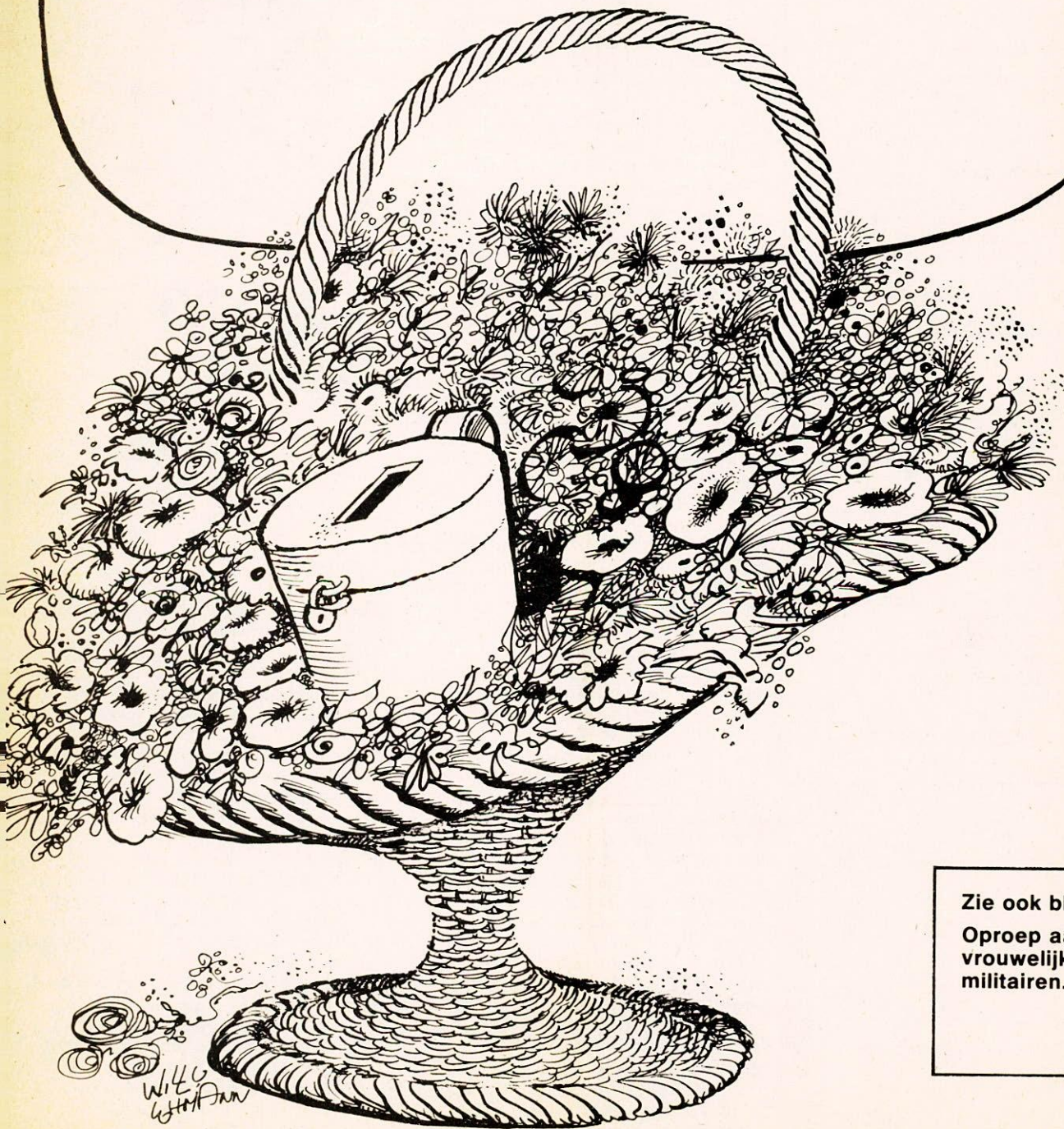

EGGO

MAANDBLAD VAN DE
HUMANISTISCHE
GEESTELIJKE
VERZORGING VOOR
MILITAIREN
OKTOBER 1978

30 JAAR HUMANISTISCH THUISFRONT

Zie ook blz. 15
Oproep aan
vrouwelijke
militairen.

Abonnementsprijs f 6,- per jaar, te
storten op postgirorekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische
Geestelijke Verzorging te Driebergen.
Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling.

Redactie:

Joos Sinke (voorzitter),
Frank Spoelstra (sekr./eindred.),
Rob Buitenweg, Wim Heij,
Hans Schonk, Arjen Struijk.

Adres red. en admin.:

Bureau hoofdraadsman
Coornherthuis, Hoofdstraat 84,
Driebergen. Tel. 03438-2878.

Vaste medewerkers:

Seine van de Belt, Karel Bloema, Anton
Constandse, Sietse van der Hoek, Bert
van de Kamp, Jan Kooijman, Willy
Lohmann, Leo van Opzeeland, Rien
Robijns, Jan Stoof, Bert Vuijsje, Frans
Wermer, Hans van Wissen, Dick Zaal.

Vormgeving/Realisatie:

Gerard de Groot/Frank Spoelstra

Druk:

Brouwer Offset b.v. Delft

Inhoud

30 jaar Hum. Thuisfront	2/3
Over objectiviteit en heilige huisjes	4/5
Lezersreactie	6
Homosexualiteit en krijgsmacht	7
Midnight express	8/9
Onze samenleving als mammoettanker	10
Nieuwe russische strategie	11
Nieuw politiek tekenwerk	12/13
Vervolg pag. 11 en Politiek geweld	14
Oproep aan vrouwelijke militairen	15

Dertig jaar Humanistisch Thuisfront

Als je deel uitmaakt van de redactie van EGO, je bent humanistisch geestelijk verzorger in de krijgsmacht en je zit bovendien ook nog in het algemeen bestuur van de Stichting Humanistisch Thuisfront, ja juist, dan is er sprake van een opeenhoping van functies. Maar belangrijker is in dit verband, dat je dan geen „nee” kunt verkopen wanneer ze je vragen een stukje te schrijven als ondersteuning van de jaarlijkse inzamelingsactie van de Stichting Humanistisch Thuisfront. U begrijpt al welk risico u loopt wanneer u verder leest: We vragen om een geldelijke bijdrage!

Geschiedenis

Op 14 oktober 1948 kwamen in Vierhouten een aantal vooraanstaande personen uit levensbeschouwelijke, politieke, maatschappelijke en militaire kringen samen. Zij wilden een einde maken aan een diskriminatie in de geestelijke verzorging van militairen. De diskriminatie jegens de buitenkerkelijken, voor wie geen geestelijk tehuis was binnen de strijdkrachten. De stichting Humanistisch Thuisfront en de Stichting Militaire Tehuizen van het Humanistisch Thuisfront werden opgericht.

Aan de ontwikkeling van de Stichting Hum. Thuisfront hebben we vorig jaar, bij het 25-jarig bestaan van het humanistisch vormingscentrum, uitgebreid aandacht besteed (EGO dec. '77). Daarom nu slechts aandacht voor de geschiedenis van de Stichting Militaire Tehuizen van het Humanistisch Thuisfront. In 1951 wist het Hum. Thuisfront een ruimte te bemachtigen in de Amersfoortse Academie voor Beeldende Kunsten, waar een ontmoetingspunt kon worden gemaakt voor militairen. Men kon daar creatief zijn: pottenbakken, emaileren, boetseren, gitaar- en vioolbouw enz. Later werd in Amersfoort „in 't Adlerhuis” gehuurd en werd het eerste HMT een feit. Het eerste „echte” voor ons gebouwde militaire tehuis „De Leemberg” kwam in 1952 in Nunspeet tot stand. Dit werd gevolgd door „De Woldberg” in 't Harde. Ondertussen hadden we in

Havelte, sinds 1953, een voorlopig tehuis gevonden bij de Natuurvrienden op het Hunehuis (behalve 's zomers), later werd daar een barak bij geplaatst. Uiteindelijk werd in 1964 in Havelte een nieuw tehuis gebouwd: „De Huneberg”. Tenslotte kon er in 1967 een vijfde HMT in Seedorf aan worden toegevoegd.

Verdere ontwikkelingen

De hierboven geschetste ontwikkeling deed de eerste jaren erna vermoeden, dat we nog wel meer HMT's tegemoet zouden kunnen zien. Ijverig werd gespaard om te komen tot verdere uitbreiding van ons huizenbestand. Met name door politieke tegenwerking werd dit teniet gedaan. De laatste jaren werd het voor het Hum. Thuisfront steeds moeilijker en kwam het water steeds nader tot de lippen. Enerzijds door stijging van de loon- en onderhoudskosten, anderzijds door een vermindering van inkomsten (vooral subsidies) werd

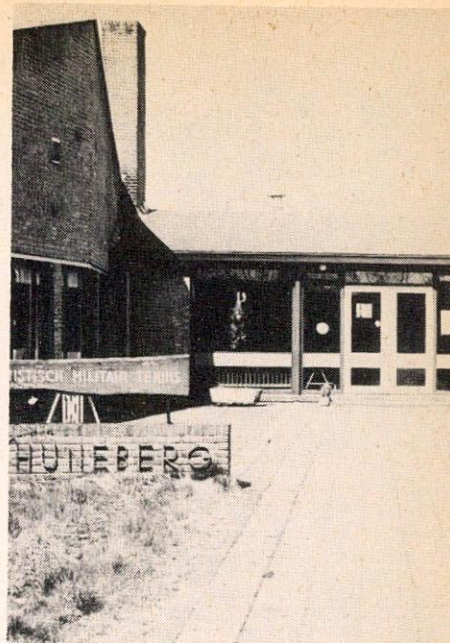
EGO: je eigen voorpost

tehuizen. Dat wil niet zeggen, in de verste verte zelfs niet, dat we het zonder de bijdragen van derden kunnen stellen. Integendeel! Het Humanistisch Thuisfront bestaat dit jaar dertig jaar. Naar mijn mening dienen we er alles aan te doen een eigen plaats voor de Humanistisch Militaire Tehuizen, juist ook voor de toekomst, zeker te stellen.

Dat lijkt me een offer waard. Wie dit met mij eens is zal dit werk willen steunen. Dat kan door een bijdrage te storten op giro 20540 van de Stichting Militaire Tehuizen van het Humanistisch Thuisfront te Amsterdam. Alvast bedankt.

Wim Heij.

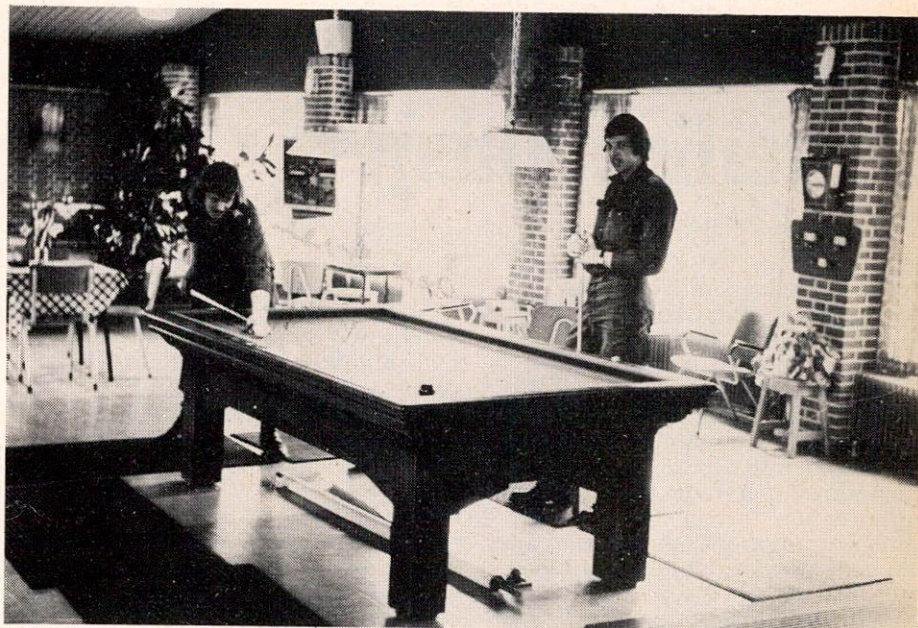
de financiële positie van het Hum. Thuisfront er niet beter op. Met veel pijn hebben we in 1975 besloten ons HMT in Amersfoort te sluiten. Notabene het huis waar alles is begonnen. We moesten wel, het kon niet anders.

Voortbestaan

De bestaansmogelijkheden voor onze HMT's hangen aan een dunne draad, dat behoeft geen verdere toelichting meer. Allicht rijst dan de vraag of het nog zin heeft om verder te gaan met het exploiteren van aparte humanistische militaire tehuizen. In feite is dit een vraag naar de bestaansredenen. Daar zit natuurlijk, nog steeds, een ideologie achter. In simpele bewoordingen komt het hierop neer dat wij menen, gezien de voortdurend toenemende buitenkerkelijkheid, dat er wel degelijk ruimte is voor militaire tehuizen waar je ook als buitenkerkelijke vrij kan ademhalen en je thuis kunt voelen. Tehuizen waar je rust vindt om te lezen, te studeren, te rekreëren of te ontspannen. Waar je creatief bezig kunt zijn, waar je je kunt informeren, debatteren of gewoon TV kijken. Tehuizen waar je kunt nagen in een discussieavond over het vrijwilligersleger of je kunt aten informeren over Argentinië om maar een paar recente voorbeelden te noemen. Een plaats waar vanaf het begin van zijn bestaan ook de VVDM gastvrijheid heeft genoten. Kortom huizen waar e een sfeer van vrijheid aantreft. IMT's dus!

Toekomst

Wij hebben het gevoel dat we met de ontwikkeling van het afgelopen jaar op de goede weg zijn. Die ontwikkeling komt er in het kort op neer dat we weer over een voltallig bestuur beschikken. Bestuurders die er weer echt in geloven dat er een plaats is en dient te zijn voor onze HMT's. Maar vooral ook doordat in al onze tehuizen jonge, enthousiaste beheerdersechtparen aan het werk zijn. De resultaten liegen er niet om. Ondermeer ook de omzetcijfers geven het duidelijk aan: er is, ondanks vrije weekenden enz., een duidelijk toenemende belangstelling voor onze humanistisch militaire

De vorige maand plaatsten wij in het augustus/septembernummer van EGO een artikel „De krijgsmacht doet meer dan u denkt” van Piet Houben en Jan Prins, medewerkers van het Studiecentrum voor Vredesvraagstukken van de universiteit in Nijmegen. In hetzelfde nummer werden een drietal commentaren afgedrukt van lkol. H. A. Couzy, hoofdredacteur dr. J. F. Sinke en dr. A. L. Constandse. Ook beloofden we een reactie van Houben en Prins op deze commentaren (die is op deze pagina's opgenomen) en vroegen we aan de lezers om in EGO in discussie te gaan. Uit het oosten des lands kwam reeds een eerste lezersreactie in Driebergen binnen, die hierna is afgedrukt. En Sinke heeft al aangekondigd in een volgend nummer weerwoord te willen leveren. Wie volgt?

Redaktie

Over objectiviteit en heilige huisjes

Om met dat laatste te beginnen: De krijgsmacht is voor velen nog steeds een heilig huisje. Dit blijkt wel uit de toon en de inhoud van de reacties op ons artikelje over functies van de krijgsmacht in de vorige EGO. Met name bij hoofdredacteur Sinke blijkt onze benadering nogal wat bezorgdheid op te roepen, terwijl luitenant-kolonel Couzy er zich alles aan gelegen laat liggen, de invloed van de krijgsmacht op de samenleving te bagatelliseren. Het blijkt dat men ons een benadering, die op fundamentele wijze het bestaan en functioneren van de krijgsmacht ter discussie stelt, niet in dank afneemt, integendeel! Men verwijt ons ondeskundigheid en eenzijdigheid. Echter, niet de inhoud, maar de politieke konsekwentie, vormt onzes inziens de basis van de reacties. Het lijkt ons gezien het bovenstaande dan ook niet zinvol uitgebreid op elk kritiekpunt in te gaan. Het lijkt ons beter om nogmaals de functies uit te werken die wij genoemd hebben.

Het kader rond de functies

Maar daaraan voorafgaand is het belangrijk de functies te plaatsen in een kader: de genoemde functies komen niet uit de lucht vallen, maar zijn gekozen omdat ze **konstituerende elementen** zijn van de krijgsmacht. Dat wil zeggen: deze elementen zijn fundamenteel

bepalend voor de wijze waarop de krijgsmacht bestaat en functioneert. Zo vormen de „positieve functies”, zoals die door de heer Sinke zijn geopperd, volgens ons geen konstituerende elementen van de krijgsmacht en daarom blijven ze buiten beschouwing. Dit terzijde.

Misschien is het wat onduidelijk gebleven wat wij bedoelen met het hanteren van het onderscheid tussen het begrip functie en het begrip doel. Het **doel** van iets is **datgene waartoe het geacht wordt bij te dragen**, de **functie** van iets is **datgene waartoe het in feite bijdraagt**.

Wij hebben in ons artikel gepoogd dit onderscheid toe te passen op de krijgsmacht. En dat hebben we gedaan van uit de overtuiging, dat de doelstelling van de krijgsmacht niet de enige bestaansgrond van de krijgsmacht kan zijn. Tegelijkertijd wilden we aangeven dat diegenen die in de krijgsmacht hun beroep uitoefenen (tijdelijk of permanent) zich bewust moeten zijn van het feit, dat zij meer doen dan alleen „de vijand buiten de deur houden”. Wij hebben daartoe een aantal functies opgesomd die de krijgsmacht heeft. Een aantal processen dus waar de krijgsmacht aan bijdraagt, en wel zodanig dat het ontbreken van de krijgsmacht in deze processen voor bepaalde (groepen) belanghebbenden zeer nadelig zou kunnen zijn.

Nogmaals de functies

1. Het handhaven van de binnenlandse orde. Behalve het feit dat de krijgsmacht kan worden ingezet bij stakingen en rellen, zoals in het vorige artikel reeds vermeld (marechaussee-optreden blijft een optreden van een krijgsmachtonderdeel), willen wij nog wijzen op het feit dat het 44ste pantser infanterie bataljon – het zgn. VN-bataljon uit Zuidlaren – als speciale taak heeft (naast andere taken) het bestrijden van demonstraties, oproer, etc. Ook andere krijgsmachtonderdelen zoals marine en luchtmacht kunnen worden ingezet om ordeverstoringen (b.v. door Zuid-molukkers) tegen te gaan. Het optreden wordt wettelijk onderbouwd in o.a. de grondwet en oorlogswet.

2. Verdediging van economische belangen.

Dat dit niet alleen in het verleden aktueel was in de koloniën, maar ook nu nog, moge blijken uit de uitspraken van generaal b.d. Broekmeyer, die stelde dat het één van de taken van de NAVO was de grondstoffenaanvoer naar de westerse wereld te beschermen, zowel op zee als tegen nationalisaties.

3. Verrijking van bepaalde groepen, en

4. Vergroting van de macht en financiële positie van diegenen die het Militair Industrieel Komplex vertegenwoordigen. Er wordt bij de aanschaf van nieuw materieel steeds gepraat over werkgelegenheid; echter wordt de beslissing over de aanschaf in feite genomen door diegenen die er het meeste belang bij hebben. Fokker mag zeggen welk vliegtuig de

Neptune gaat vervangen, DAF mag zeggen welke tank het beste uitkomt, enz. Dat is bijna dagelijks in de krant te lezen. En dat het argument van werkgelegenheid niet opgaat is wel gebleken bij de vervanging van de Starfighter. Hiermee is niet gezegd, dat het argument van werkgelegenheid geen enkele rol speelt; het is echter duidelijk een rol die ondergeschikt is aan andere.

5. Verstevenigen van de economische positie van het land.

Een stabiele ekonomie is voor een land noodzakelijk wil ze haar internationale positie bewaren. Om de ekonomie stabiel te houden zijn militaire opdrachten zeer geschikt. De militairen hebben altijd wel vraag naar vernieuwingen. Met gebruikmaking van het argument werkgelegenheid kunnen dan scheepswerven en vliegtuigfabrieken orders in de wacht slepen.

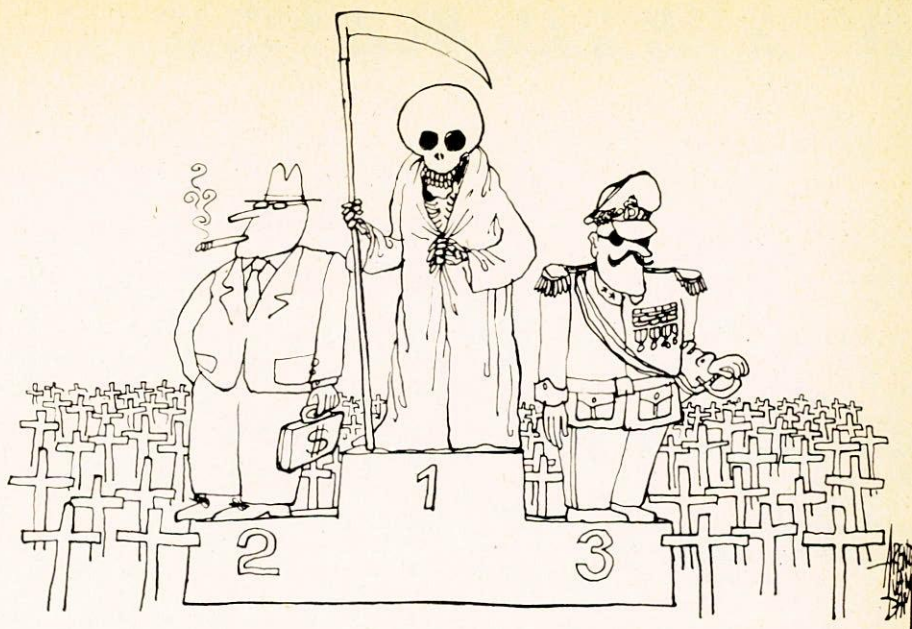
6. Indoktrinatie met bepaalde ideologie.

Ook kan men bijna dagelijks in de kranten uitspraken van generaals lezen, dat het russische gevaar groot is, dat wij onze „vrijheid” moeten verdedigen tegen deze barbaren. Dit funktioneert ten bate van de eigen ideologie, namelijk die, die vermeldt dat de organisatie van ons systeem niet te overtreffen is, en beschermd moet worden tegen alles wat dit systeem wil aantasten. Met verwijzing naar het grote russische gevaar worden in eigen land de machtsverhoudingen ondersteund. Of in termen van Bestek '81: verminder de geldstroom die naar onderwijs en naar sociale zaken gaat, verhoog de defensieuitgaven.

Geweld en de Starfighter

De oorzaken van het geweldpotentieel dat in het bezit is van de nederlandse krijgsmacht zijn niet alleen te zoeken in het feit dat de mens zich zo gemakkelijk laat verleiden, maar moet eerder gezocht worden in de door ons aangegeven funkties. Juist door hier te zoeken naar de oorzaken van de bewapening kunnen we zicht krijgen op de mogelijkheden om de paradoksale situatie „met wapens de vrede willen bewerkstelligen” op te lossen. Om dit aan te geven nog een voorbeeld: de vervanging van de Starfighter.

Toen in het begin van de zeventiger jaren de vervanging van de Starfighter aan de orde kwam, werd een NAVO-studie aangevraagd met betrekking tot deze vervanging. Uit deze NAVO-studie kwam duidelijk naar voren, dat vervanging door een eenvoudig toestel dat grondsteun kon verlenen voldoende was voor

Nederland. Echter was noch voor de luchtmacht, noch voor de nederlandse industrie een dergelijk toestel aantrekkelijk. Op welke wijze het is gebeurd, is waarschijnlijk alleen voor Vredeling zelf duidelijk, maar binnen enkele maanden na de NAVO-studie was hij ervan overtuigd, dat Nederland een geavanceerd type vliegtuig, dat voor meerdere doeleinden gebruikt kon worden, nodig had. Vervolgens werd de F'16 gekozen, met onder andere als argument dat de aanschaf hiervan zoveel werkgelegenheid zou bieden. Echter, het in 1974 aangeboden aantal van 50.000 manjaren werk liep in vier jaar terug naar 8000. Kan over een paar jaar hetzelfde verhaal over de tank-vervanging worden verteld?

Reaktie op de commentaren

Tenslotte toch nog een paar opmerkingen over de kritieken. In de eerste plaats lijkt ons het vertrouwen van de heer Couzy in het parlement niet helemaal terecht.

Hij haalt zelf het voorbeeld aan van de invoering van kernwapens in Nederland. Volgens hem heeft het parlement hierin toegestemd. Niets is minder waar! Het verdrag dat in 1959 werd afgesloten m.b.t. de opslag van kernwapens in ons land was een geheim verdrag, waar het parlement geen inzage in had, ondanks vragen hiernaar in de Tweede Kamer. Het verdrag werd nota bene afgesloten tussen de amerikaanse en de nederlandse krijgsmachten.

Zoals hierboven reeds vermeld, werd het parlement – middels het argument van werkgelegenheid – ook om de tuin geleid bij de vervanging van de Starfighter.

In de tweede plaats willen wij erop

wijzen dat ons artikel in de vorige EGO niet geschreven was voor eerstejaars studenten, maar voor de lezers van EGO. Een wetenschappelijke verhandeling leek ons in dit verband niet juist. Wel hebben we gepoogd objectiviteit te betrachten, waarbij objectiviteit niet betekent het weergeven van de mening van de gemiddelde Nederlander over de krijgsmacht en evenmin die van de legerleiding. Tot slot willen we hier nog instemmen met de strekking van het artikel van Constandse: Het doel van de krijgsmacht zou wel eens op een fictie kunnen berusten.

Piet Houben en Jan Prins

EGO bouwt
heilige huisjes af

Reaktie van een lezer

Geachte redactie,

Als lezer van EGO wil ik graag een reactie geven op de publikaties over de krijgsmacht in uw blad van september. Vooropgesteld zij, dat ik de auteurs noch de kommentatoren persoonlijk ken, noch op de hoogte ben van hun opvattingen over het leger. Het verheugt mij, dat de auteurs deze problematiek rondom het leger hebben aangesneden en ik hoop, dat het tot vele reacties mag leiden. Ik ben van een generatie, die twee wereldoorlogen heeft meegemaakt en heb in mijn jeugd nog het gebroken gewoontje gedragen. Sedertdien worstel ik met het probleem militaire macht. Al beperken de auteurs zich tot nederlandse gegevens, toch denk ik, dat ze het vraagstuk wel in groter verband bedoelen, maar zich bewust beperkingen hebben opgelegd met het oog op de lezerskring en de betrekkelijk geringe plaatsruimte die zo'n blad als EGO ter beschikking kan stellen. Ik denk echter dat ze graag een discussie op groter schaal en in groter verband zouden willen aangaan.

In dat licht bezien geloof ik, dat Couzy zijn betoog te veel heeft afgestemd op de nederlandse situatie. De suggestie, die hij de auteurs al in de aanhef in de schoenen schuift en waarop zijn weerlegging zich dan ook toespitst, heb ik niet kunnen ontdekken. Overigens is zijn reactie als beroepsmilitair wel begrijpelijk. Een vogel besmeurt niet zijn eigen nest, maar wat ik in mijn leven over de opvattingen van beroepsmilitairen heb gelezen, doet mij geen hoge verwachtingen koesteren, dat er van die zijde ingrijpende bijdragen kunnen worden verwacht ter bevordering van een duurzame vrede.

Meer moeite heb ik met het commentaar van Sinke. Zijn vergelijking met de universiteit acht ik niet de meest geslaagde. Wat ruzie tussen hoogleraren en medewerkers e.d. met „functies” te maken hebben ontgaat mij geheel. Ook op de door hem genoemde positieve eigenschappen van het

militaire apparaat is m.i. veel af te dingen. Eerst met alle denkbare wetenschap trachten zoveel mogelijk mensen en produktiemiddelen te vernietigen om dan later met dezelfde of andere wetenschappen weer zo goed mogelijk de aangerichte schade te herstellen, kan ik met de beste wil niet als iets positiefs beschouwen. Hetzelfde zou ook of misschien beter bereikt kunnen worden zonder de vernietiging. Maar misschien denk ik dan te simplistisch.

Inderdaad is de toeneming van het gebruik van geweld van de laatste jaren – zowel het kleinschalig geweld door individuen als het grootschalig geweld door militaire apparaten, bijv. in Chili, Argentinië, Nicaragua en het Midden-Oosten – een niet te onderschatten probleem en best mogelijk het zwaarste probleem voor de mens van heden. Maar als Sinke tevens konstateert, dat wij daar machteloos tegenover staan, meent hij dan, dat andere daarmee toch wel samenhangende problemen voorlopig ook maar buiten beschouwing moeten blijven? Het grote probleem heeft altijd al bestaan en is gegroeid met de ontwikkeling van de mens en zijn wetenschap. Grootschalig geweld (oorlog) is altijd aangewend door machthebbers, individuen of groepen van bezitters, daarbij veelal bijgestaan door hoogwaardigheidsbekleders van kerk en staat, die er steeds op uit zijn (geweest) hun macht te behouden of liever nog te vergroten. Daarbij is altijd gebruik gemaakt van leugens en valse voorlichting, o.a. dat het voortbestaan van het volk of de natie in gevaar zou zijn om de massa maar vrijwillig of gedwongen aan hun zijde te krijgen.

Waarom de auteurs door daarop (voorlopig?) in hun kort bestek niet diep in te gaan zich meer of minder (on)geloofwaardig hebben gemaakt, is mij niet duidelijk. Als Sinke schrijft, dat het krijgsmachtbedrijf zich zelf ethisch onmogelijk **dreigt** te maken, bedoelt hij dan, dat die krijgsmacht dat ook werkelijk **wil**, en dat wij dan dus eigenlijk blij moeten zijn met bijv. de ontwikkeling van de

neutronenbom als super-afschrikwekkend voorbeeld?

Zijn bezorgdheid over het wetenschappelijk instituut waaraan de beide auteurs zijn verbonden kan ik niet beoordelen en zal waarschijnlijk het merendeel van de lezers ook niet erg aanspreken. Het geheel maakt op mij een beetje de indruk van een zeergeleerde dr. die een zekere aversie lijkt te hebben tegen genoemd instituut en dat een beetje hautain probeert af te reageren op de auteurs en wat hij noemt buiten de realiteit levende eerstejaars studenten. En vervolgens vindt hij het blijkbaar niet de moeite waard in te gaan op hun aangedragen 6 punten. Met name van een op humanistische grondslag aangesteld geestelijk verzorger in het leger had ik iets anders verwacht.

Over het commentaar van Constandse kan ik kort zijn: het is mij uit het hart gegrepen. Zijn 4 suggesties aan het slot zou ik willen doen aanbevelen aan alle democratische politici van de wereld.

C. M. Spoelstra, Zwolle.

*nachtpermissie:
buiten kans*

„Gewoon”, je tijd uitzitten

(ingezonden stuk)

Als militair is het niet gemakkelijk jezelf te blijven.

Aanpassingsvermogen wordt vaak meer ontwikkeld dan gevoel voor eigenwaarde.

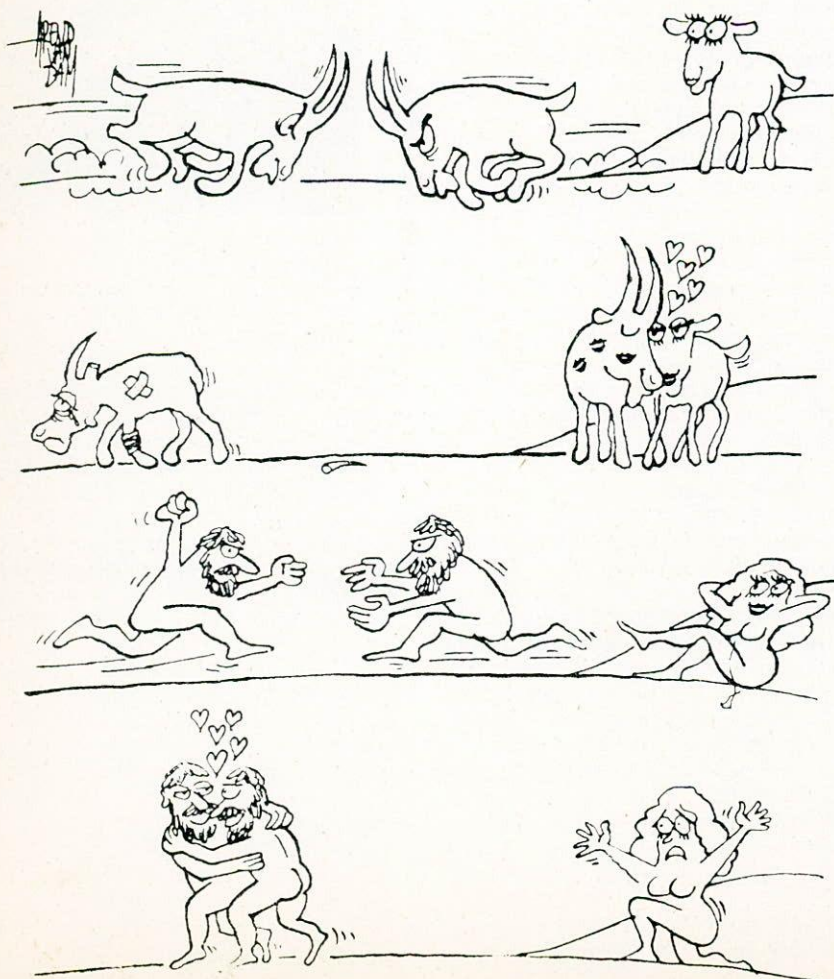
Je kunt dat voor lief nemen, en je tijd uitzitten. Je kunt zeggen, dat ieder maar voor zichzelf moet opkomen, en voor een deel is dat zeker zo. Maar er zijn ook dingen die je niet in je eentje kunt aanpakken, en er zijn dingen waarvoor individuele oplossingen ontoereikend zijn.

Enkele jaren geleden heeft het COC, de nederlandse vereniging tot integratie van homoseksualiteit, actie gevoerd voor de positie van homoseksuelen in relatie tot de nederlandse strijdkrachten. Belangrijk resultaat is toen geweest, dat homoseksuelen niet langer per

definitie met S5 werden afgekeurd. Maar het afschaffen van die diskriminerende regel betekent nog niet, dat homoseksuelen nu in de krijgsmacht geïntegreerd zijn.

Het is de vraag of afschaffing van de S5-regel daar veel invloed op heeft gehad, maar er zijn homoseksuelen bij land-, lucht- en zeemacht. Toch willen veel militairen dat nog steeds niet weten. Niet voor niets dus, dat er sinds enige tijd weer een groep bestaat die zich bezig wil houden met „homoseksualiteit en krijgsmacht”.

Wil je meer weten, of wil je jouw commentaar leveren, schrijf dan naar Werkgroep homoseksualiteit en krijgsmacht, p/a Nassaukade 332¹¹, Amsterdam.

Hans Lodeizen

heel in de verte hoor ik
het toeteren van autos en
ik denk aan jou tussen
de huizen en pratend of
langs de mensen heenlopend

was je maar op dit schip
waar ik alleen ben en
me ongelukkig voel.

ik zie je lopen in je vuile
broek met het overhemd slordig
eruit; ik zie je ergens voor
een toonbank koffie drinken

waarom ben je niet
bij mij, op een donker schip
en waarom loop je alleen
in de nacht, in de verblinde stad.

ik zou willen zeggen: pas op
voor de autos, kijk uit met
oversteken
maar in angst verdrink ik

waarom heb je me toch laten gaan
nu ben ik alleen

en kijk in de nacht naar
de wind in de golven naar de
witte maan en de matrozen.

Uit: **Gedichten**

G. A. van Oorschot, Amsterdam,
1959

Midnight Express:

Indrukwekkend ondanks kommersieel effectbejag

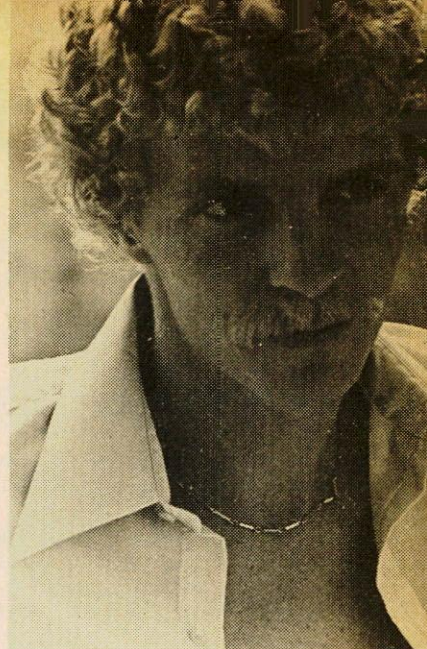
Meteen als je de eerste beelden van „Midnight Express” ziet, denk je al: „O, jongen, doe niet zo stom.” De plakken hasj, die de nog naamloze hoofdfiguur zorgvuldig aan het verpakken is in folie, het afknippen van lange repen pleister, de dreigende muziek, je voelt de boel fout gaan. En je denkt aan alle keren dat andere naamloze jongens en meisjes, voor de „kick”, uit stoerigheid of gewoon omdat het zo'n schijntje kost, deze zelfde stommitenit begaan. Je leest in de vakantieperiodes af en toe berichten van jongeren, die her en der zijn gepakt, betrapt op het smokkelen van verdovende middelen. En je denkt aan je eigen neef, die ook zo'n soort jongen is, een beetje stoer, of aan de zoon van je beste vriendin, die dit jaar liftend half Europa heeft doorgereisd. En het wordt je koud om het hart...

Een wat dramatisch entree misschien, maar dit waren de allereerste gevoelens die „Midnight Express” bij mij opriep. De film is door een aantal van mijn collega's bitter verguisd, maar daar ben ik het beslist niet mee eens. „Midnight Express” (een in gevangenis bekende uitdrukking voor „er tussen uit knippen”) vertelt het verhaal van Billy Hayes, één van de duizenden Amerikaanse jongeren, die hun vakantie in Europa doorbrengen. Billy besluit twee kilo hasj, die hij heel voordelig van een turkse taxichauffeur in Istanbul heeft gekocht van zijn laatste 200 dollar, op zijn lichaam te plakken en het land uit te smokkelen. Hoe iemand zo stom kan zijn begrijp je niet, maar het is 8 jaar geleden gebeurd en misschien dacht Billy (toen

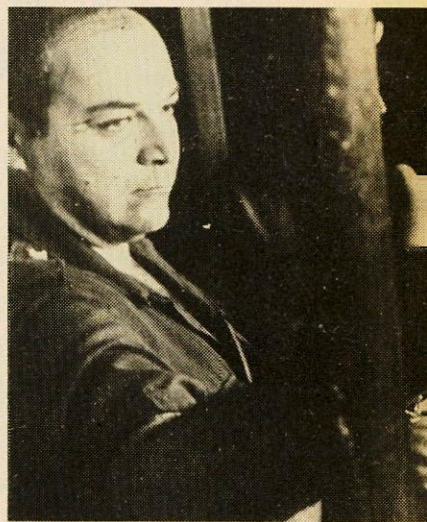
pas 21) gewoon niet zo erg goed na. Hij krijgt het al benauwd als op het vliegveld zijn bagage wordt gecontroleerd, moet zich terugtrekken op het toilet om zijn zenuwen weer wat onder controle te krijgen, en valt, als hij vlak om het vliegtuig heen een kordon van turkse politie ziet, zwetend, doodsbang, door de mand. Zijn vriendin moet aanzien hoe hij wordt weggevoerd.

Maar het lijkt aanvankelijk allemaal mee te vallen. Wel wordt zijn bagage bij het doorzoeken volledig geruineerd, waar de politiemensen een satanisch genoegen in schijnen te scheppen, maar Billy denkt nog steeds dat het wel met een sisser af zal lopen. Toch schrijft hij een vertwijfelde brief vol spijt naar zijn ouders. Als Billy's vader (prachtige, kleine rol van Mike Kellin) hem komt opzoeken in de gevangenis en hem bezweet dat hij hem eruit zal krijgen, gelooft Billy dat ook echt. Maar een proces moet er komen, en aanvankelijk hoort hij wegens het bezit van drugs, vijf jaar tegen zich eisen. Hij heeft lotgenoten in de gevangenis en besluit zich goed te gedragen en te proberen die vijf jaar dan maar door te komen. De toeschouwer voelt echter al op zijn klompen dat deze rat een afschuwelijke staart zal krijgen. De openbare aanklager van het turkse gerechtshof namelijk wil met Billy Hayes een voorbeeld stellen voor alle smokkelaars, die maken dat Turkije in de wereld de naam krijgt van een mekka voor drug-verslaafden. Hij krijgt in hoger beroep voor elkaar dat Billy dertig jaar zal moeten uitzitten. Deze krankzinnige beslissing maakt dat Billy, al getergd door de afschuwelijke manier waarop de gevangenen behandeld worden, een aanval van razernij krijgt en de Amerikaanse ambassadeur, die hem dit nieuws komt brengen, door de tralies heen bijna wurgt. Langzaam maar zeker verandert hij in een beklagenswaardig wrak.

Net als hij alle moed dreigt te verliezen, krijgt hij bezoek van zijn vriendin, die een vluchtmogelijkheid voor hem heeft opgesteld. Billy is dan al zo afgestompt, dat hij alleen maar aandacht heeft voor haar borsten, maar toch blijft er iets hangen van wat zij hem vertelt. Met geld, dat zij in een foto-album heeft verstopt, koopt hij Hamidou, een afschuwelijke, erg overdreven uitgebeelde gezagsdrager binnen de gevangenis, om zodat hij naar een ziekenafdeling zal worden overgebracht, van waar hij makkelijker zal kunnen ontvluchten. Als Hamidou zich niet aan zijn afspraak

De echte Billy Hayes (links) en acteur Brad

Als Billy te horen krijgt, dat zijn straf van vijf jaar op de valreep is omgezet in dertig jaar, krijgt hij een aanval van razernij. Links Hamidou, gespeeld door Paul Smith.

houdt, krijgt Billy een nieuwe aanval van razernij en doodt, geheel bij ongeluk, de gehate bewaker. Daarop steelt hij een uniform, ontvlucht zo de gevangenis, steekt later de griekse grens over en is een paar weken later weer thuis. De laatste beelden zijn bevroren zwart-wit foto's van Billy, 100 jaar ouder geworden dan toen hij 5 jaar daarvoor werd gearresteerd.

Deze film heeft veel stof doen opwaaien, de Turken in ons land hebben protestdemonstraties gehouden omdat ze vreesden dat hun land als geheel in een ongunstig daglicht zou komen te staan. Om de zwart-wit afbeelding van de omstandigheden waaronder de gevangenen in de Sigmalar-gevangenis worden behandeld, heeft de film nogal wat weerstanden gewekt. De bedoeling van regisseur Alan Parker („van Bugsy Malone”) is echter geweest de grote

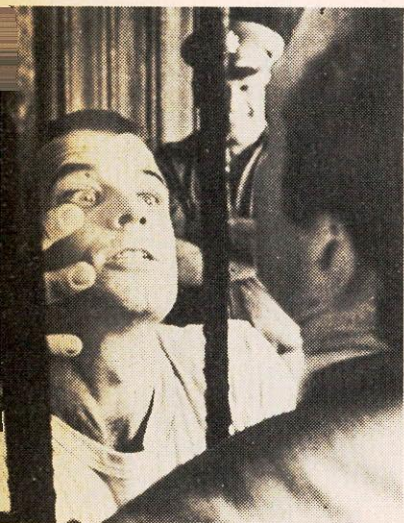
dienstfilm:

sterren stralen overal

de hoofdrol in „Midnight Express” speelt.

verschillen in rechtspraak in verschillende landen voor dit soort vergripen aan de kaak te stellen, en de rechteloosheid waar iemand, die eenmaal gevangen zit, in veel landen aan ten prooi is. En hij weet natuurlijk best dat er in het Amerika van Billy Hayes net zo goed wantoestanden binnen de gevangenis muren heersen, waar net zo'n soort film van te maken is, maar dit verhaal is echt gebeurd, en hij heeft het aangegrepen om er een spektakulaire waarschuwing van te maken. De Billy uit de film (Brad Davis, veel meer een onschuldige Amerikaan om te zien dan de echte Billy) is aan het eind van de film dan wel door hoop en volharding weer thuis, maar zijn ervaringen in die gevangenis raakt hij nooit meer kwijt. De echte Billy Hayes moest tijdens de perskonferentie voortdurend het gesprek onderbreken, omdat hij over bepaalde gebeurtenissen nog niet kan spreken zonder het op zijn zenuwen te krijgen. Ik bedoel maar, sensatie, ja, beetje opgesmukt voor de kommersie ja, maar mooi gefilmd, spannend, en een film die aanzet tot nadenken: ook ja! Ja dus.

Leo van Opzeeland

FILMNIEUWS

Bij uitgeverij Landshoff kwam onlangs de tweede bundel interviews van Ab van Ieperen uit: „Actrices als vrouw, vrouwen als actrice” en de schrijver blijkt opnieuw de gave te hebben om beroemde mensen, zelfs types die gruwen van publiciteit, tot opmerkelijke uitspraken te krijgen. Wie er allemaal in staan, werd al in de vorige EGO in de rubriek Boeken en Brochures uitvoerig vermeld. Het boek kost f 29,50, even een uitgave, maar mede omdat het geïllustreerd is met prima foto's van alle actrices het geld wel waard.

Het blad **Filmfan** is opnieuw uit, nu

degelijk ondergebracht bij de BV Weekbladpers. De makers, de ouwe stomp van de schrijvende nederlandse filmers, hopen dat het dit keer een bestaanskans heeft. Vroeger zijn er over een periode van vijf jaar in totaal twaalf nummers van dit blad verschenen die allemaal even moeizaam tot stand kwamen. De redactie heeft er nu een blad van gemaakt, dat het volgens mij alleszins verdient om te blijven bestaan. Er staan goeie interviews in, prima foto's, veel lekkere nieuwtjes en, wat ik heel goed vind, een overzicht van wat er in de bioscoop en op tv aan films te zien is, de hele maand lang. Misschien een idee om het blad samen met een paar vrienden te nemen. Een abonnement kost f 44,— per jaar (11 nrs), losse nrs. f 4,25. Admin. Raamgracht 4, Amsterdam, tel. 020-262375. Ik kan het aanbevelen!

IN 'T KORT

De Medusa touch. Prachtig spektakulair verfilmd, obsessie-achtige geschiedenis van een man (Richard Burton), die telekinetische gaven bezit. Maakt zijn afgrijselijke rol in „The heretic” weer een beetje goed.

Camping. Na het overweldigende sukses van de film „Toestanden” door het Werktheater heeft Thijs Chanowski nu „Camping” geregisseerd. Vermakelijk, maar met erg veel stereotiepe scènes, niet reëel. De mensen van het Werktheater blijven altijd prima om naar te kijken, maar zo kapot als je uit „Toestanden” kwam, nee, dat nivo was 't niet. En niet alleen, doordat „Camping” een heel ander onderwerp behandelt.

Convoy. Nieuwste film van Sam Peckinpah, waar je al gauw een hoop spanning van verwacht. Nou, die zit er niet in. Het verhaal gaat over een aantal vrachtwagenchauffeurs in konflikt met een malafide sheriff. Mooie rol van Kris

Kristoffersen, overbodige rol van Ali McGraw, en in feite alleen de moeite waard in de grote overzichtsscènes, waar de eigenlijke hoofdrolspelers, de gigantische Amerikaanse trucks, tot hun recht komen.

La vie devant soi. Bejubelde film, die mij echter als een goedkope draak op het lijf viel. Simone Signoret speelt een voormalige prostituée, die nu haar kost verdient met het opvoeden van kinderen van nog jonge hoertjes. Vol onwaarschijnlijke gegevens, maar Signoret blijft indrukwekkend, dat wel!

Mysteries. Eerste grote speelfilm van Paul de Lussanet naar de roman van Knut Hamsun. Erg pretentieuze gemaakt, met volkomen misplaatste knipogen naar Bergman, als mijn indruk mij niet bedriegt, erbarmelijk geluid, maar héééle mooie plaatjes, dat wel. Sorry Paul, ga maar weer schilderen.

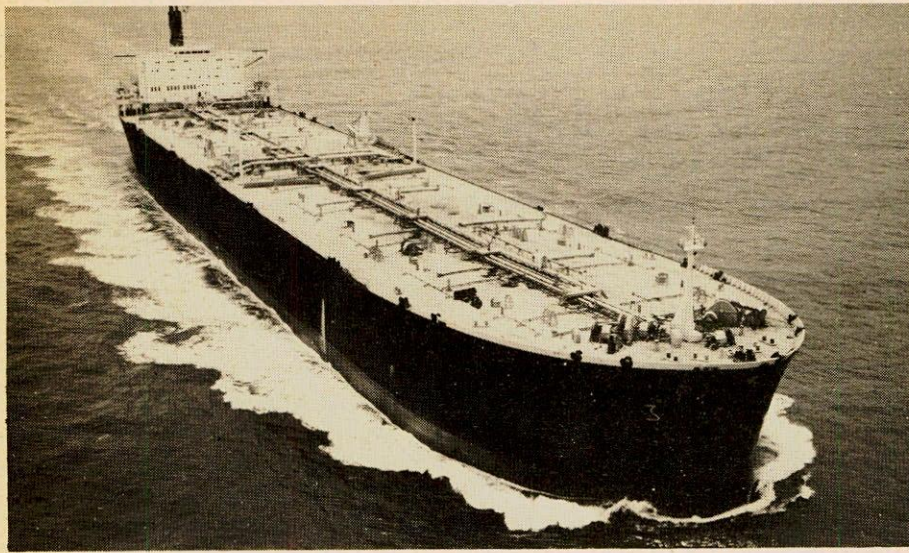
L.v.O.

Een scène uit „Convoy”, waarin de politie-auto compleet met sheriff min of meer gekraakt wordt tussen twee trucks.

Onze samenleving als mammoettanker

Maart 1978: de supertanker Amoco Cadiz, onklaar geraakt door een defecte stuurinrichting loopt bij vliegende storm op de rotsen bij Brest. En breekt doormidden. Tweehonderdtienduizend ton ruwe olie stroomt het schip uit. De laatste twintigduizend ton komt pas los nadat het schip door de franse marine is gebombardeerd. Terwijl de gezagvoerder achter slot en grendel zit, de bergingsdeskundigen hulpeloos toezien en de olieconcerns elkaar al de schadeclaims toeschuiven, komen vissen en vogels in de zich voortdurend uitbreidende oliebrij om, worden rotsen en stranden besmeurd, zien vissers en oestertelers hun broodwinning verloren gaan en lichten hoteliers en pensionhouders hun zomergasten in. Stinkt het over tientallen kilometers. Na een week van machteloze woede, gebedsdiensten en bezoek van politici komen er schoonmaakacties op gang. Soldaten, brandweerlieden, vissers en duizenden vrijwilligers staan dagenlang in de oliebrij. Met gierpompen wordt plaatselijk de smurrie uit zee gehaald, met schoppen worden de strandjes schoongeschept. Maar steeds wordt het weer vloed en steeds opnieuw zal er olie vanuit de zee worden aangeleverd. De resultaten van de schoonmaakacties zullen na de eerste weken van werkelijke inzet en enthousiasme voor een deel schone schijn blijken. Veel olie blijft, verdund of onverdund, gewoon in zee achter. Was dit de ramp waarop sommige natuurbeschermers hebben zitten wachten? Past de stranding van de

Amoco Cadiz in de theorie dat er eerst een grote ramp moet gebeuren voordat de geesten wakker worden? Is dit het teken aan de wand, het sein voor een definitieve doorbraak van het besef dat veel dingen gewoon niet meer kunnen? Kennelijk niet. Tweehonderdertigduizend ton ruwe olie in zee bij Bretagne blijken niet voldoende. Het leven gaat al weer gewoon door. De ramp met de Amoco Cadiz was meer spektakulair dan alarmerend.

De komende vijftientig jaar

Groot is onze behoefte aan energie, groot zijn de tankers die de grondstof daarvoor aanvoeren, groot is de ramp als het mis gaat. En zolang de economie groeit, de behoefte aan energie stijgt, zal de kans op rampen als van de Amoco Cadiz toenemen. Ten koste van natuur en milieu, onze eigen menselijke leefomgeving.

Maar helaas, ook zonder grootschalige rampen gaat het verder mis. Onherroepelijk, onafwendbaar. Wie zo'n uitspraak betwijfelt leze het rapport „De Komende vijftientig jaar” van de Commissie Algemene Toekomstverkenningen van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. Verplichte kost voor iedereen die wel eens tobt met de vraag hoe het nu allemaal verder moet. Een boek dat steeds onder handbereik van ministers, staatssekretarissen en beleidsambtenaren moet blijven. Desnoods op het nachtkastje. In genoemd rapport worden de ontwikkelingen beschreven die op velerlei gebied in de komende 25

jaar kunnen worden verwacht. Wetenschapsmensen uit zeer uiteenlopende vakgebieden hebben twee mogelijkheden uitgewerkt mét hun invloed op bijv. werkgelegenheid, kriminaliteit, onderwijs, positie van de vrouw, invloed van de overheid, gezondheidszorg, natuur en milieu.

De ene (variant A) gaat uit van een konstante economische groei vanaf 1980 van 3% per jaar, gaat dus uit van een voortzetting van de huidige gang van zaken. De andere (variant B) gaat uit van een ekomische groei die van 3% in 1980 geleidelijk afneemt tot 0 tegen het jaar 2000. Variant B vertegenwoordigt dus een principieel andere keus: het weliswaar geleidelijk, maar toch zeer duidelijk afzwerven van de groeiedachte, het idee dat de welvaart van het land het welzijn van het volk en het geluk van de mensen gediend worden door een ieder jaar opnieuw vergroten van de economische bedrijvigheid. Let wel: dit is een keus die door slechts weinigen in onze samenleving wordt gemaakt.

De konklusies van het rapport t.a.v. natuur, landschap en milieu zijn opmerkelijk. De verschillen tussen variant A en variant B blijken nl. veel kleiner dan zou worden verwacht. Een citaat: „De economische ontwikkeling leidt tot een toenemende aantasting van de natuur en van het leefmilieu van de mens. De vermindering en versnippering van natuur- en kultuurgebieden leidt tezamen met de intensivering van de landbouw tot een sterke achteruitgang van de aantallen plante- en diersoorten. Het leefmilieu van mens, planten en dieren wordt aangetast door lucht- en waterverontreiniging. De uitwerp van koolwaterstoffen en stikstofoxyden zal de kans op smog doen toenemen, en de toenemende uitwerp van zwaveldioxyde zal overschrijding van de gestelde normen tot gevolg hebben. Wat het water betreft, tot 2000 blijft het afvalwater van rioolwaterzuiveringsinstallaties fosfaten bevatten die via accumulatie in het slib een blijvende bron van eutrofiëring (overmatige voedselrijkdom) vormen. Dit leidt tot een verdergaande vermindering van het aantal plante- en diersoorten in het water. De lozing van zware metalen en van persistente verbindingen, die in organismen en voedselketens akkumulieren, zal nog verder toenemen. De vergrote lozing van koelwater verhoogt de kans op botulisme dat ook voor de mens gevaarlijk kan zijn. Ten slotte zal de kans op kalamiteiten, ten gevolge van opslag, vervoer en verwerking van chemische stoffen en splijtstof,

toenemen door de steeds grotere schaal waarop deze activiteiten plaatsvinden.

Uiteraard geldt een en ander sterker voor variant A dan voor variant B; zo geeft de luchtverontreiniging in variant B een lichte verbetering te zien ten opzichte van 1975 maar de verschillen zijn kleiner dan men wellicht zou verwachten. Hiervoor zijn twee redenen. Ten eerste neemt ook in variant B het niveau van de meeste produktieve activiteiten nog toe, ook al loopt het groeitempo terug. De aantasting van landschap en natuurlijk milieu en sommige vormen van milieuverontreiniging wordt niet geringer, maar neemt slechts wat minder snel toe. Ten tweede gaat het op vele gebieden om effecten die slechts op lange termijn als resultaat van een proces van accumulatie optreden. Dit betekent dat zelfs als zich een duidelijke keer ten goede voordoet de resultaten voor landschap en natuurlijk milieu pas veel later aan het licht treden. Binnen de beschouwde periode tot het jaar 2000 heeft het onderscheid tussen de twee varianten voor landschap en natuurlijk milieu slechts een gering verschil tot gevolg."

Toch gewoon wachten?

Onze samenleving als mammoettanker. Dat beeld komt op als we een en ander tot ons laten doordringen. Ook al zien we het gevaar, ook al kiezen we voor variant B, dan nog heeft onze samenleving lange tijd nodig om af te remmen en tot een althans voor natuur en milieu gewenste stilstand te komen. Maar we kiezen niet voor geleidelijke vermindering, we kiezen voor groei. Het jammerlijke is dus dat we de gevaren van een verdere aantasting van natuur en milieu misschien wel zien, maar niet bereid blijken bewust in te grijpen. We hebben vaak het gevoel dat we op weg zijn naar het einde, maar willen er niet veel aan doen. In individuele gevallen wordt dan door familie, vrienden of kennissen naar de dokter gestuurd. Of naar de psychiater. In grotere verbanden ligt dat moeilijker. De invloed van ekologen, zoölogen, botanici, natuurbeschermers op onze neiging tot zelfvernietiging is maar gering. Misschien moet de natuur- en milieubeschermer meer hulp inroepen van gedragsdeskundigen als massapsychologen, sociologen en andragogen. Niet dat daar al het heil van te verwachten is, maar je weet nooit. Of moeten we toch gewoon wachten op een nog grotere ramp dan die van de Amoco Cadiz?

Frits Maas

(Overgenomen uit *Natuurbehoud*, 9e jrg. nr. 2 mei 1978, kwartaalblad van de Vereniging tot behoud van natuurmonumenten in Nederland)

Nieuwe russische strategie

Militaire staven moeten rekening houden met „als” er een oorlog zou uitbreken. De hoogste militaire leiding is in oorlogstijd verantwoordelijk voor het voeren van een oorlog, en daar kan het lot en bestaan van de staat van afhangen. Het is begrijpelijk dat de militaire leiding zoekt naar de beste mogelijkheden om zo'n eventuele oorlog te winnen (wat het gevaar van een wapenwedloop kan stimuleren). Wat zijn deze „beste mogelijkheden” van de NAVO?

Het Westen zal bij haar oorlogsvoorbereidingen rekening moeten houden met de strategie van de potentiële tegenstander in het Oosten. Deze heeft tot nu toe haar plannen steeds gebaseerd op een konventioneel overwicht. Het Warschau Pact heeft o.a. aanzienlijk meer tanks dan de NAVO. Het Westen dreigt er mee atoomwapens te zullen gebruiken als het Oosten met haar overmacht zou aanvallen. In deze situatie ligt het voor de hand dat het Westen probeert om het konventionele overwicht van het Oosten te verminderen, bijvoorbeeld bij de besprekingen over troepenredukties in Wenen (de MBFR-besprekingen). Het Oosten probeert de nukleaire kracht van het Westen te ondermijnen door onder meer te trachten een „no first use” verklaring te verkrijgen en daarmee te voorkomen dat door de NAVO kernwapens zullen worden gebruikt bij haar verdediging.

Het gebruik van kernwapens is echter ook voor het Westen uiterst riskant vanwege het gevaar van atoomgebruik op het eigen grondgebied.

Teneinde atoomgebruik zoveel mogelijk te vermijden zou een sterke konventionele verdediging gewenst zijn. De westelijke technologie heeft zich de laatste jaren met veel energie geworpen op het uitvinden van nieuwe konventionele verdedigingswapens, vooral tegen tanks. Zulke wapens (anti-tankwapens) zijn al ten dele ingevoerd en in de 80er jaren zullen nog meer nieuwe wapens hun intrede doen.

Nieuwe doktrine

Deze ontwikkeling in het Westen is

door de Russen met zeer veel aandacht gevolgd, omdat het al-dan-niet slagen van hun eventuele aanval met massa's tanks samenhangt met de modernisatie van de verdedigingsmiddelen van de NAVO. De westerse technologie heeft hen gedwongen hun militaire doktrine te wijzigen. Er wordt afgestapt van de gedachte van een aanval die is gebaseerd op een grote overmacht aan tanks, want dit vereist het mobiliseren van grote aantallen soldaten, intensieve treinvervoer en andere opvallende maatregelen. De NAVO is dan al lang gewaarschuwd en staat klaar met haar moderne anti-tank middelen. Een tankaanval van het Warschau Pact loopt in dat geval veel kans op een mislukking. De nieuwe russische doktrine gaat dan ook niet meer uit van een aanval met een grote overmacht met veel mobilisabele troepen, maar van een snelle verrassende aanval door parate eenheden, voorzien van zeer modern materieel. Door de verrassing zou de NAVO geen tijd meer hebben om zich te ontplooiën en haar anti-tankwapens op te stellen. De westelijke verdediging zou door diepe stoten kunnen worden doorbroken en opgerold.

Om deze nieuwe doktrine te kunnen toepassen heeft de Sovjet Unie de laatste jaren het aantal paraat beschikbare tanks, artillerie en gevechtsvliegtuigen opgevoerd en de kwaliteit daarvan verbeterd. Verder is de logistiek

Vervolg op pagina 14

dienst: kaderspel

Nieuw politiek tekenwerk

Affiches

In mei 1968 brachten arbeiders en studenten Frankrijk aan de rand van een omwenteling. Door stakingen lagen de grote bedrijven plat, scholen en universiteiten waren bezet en er waren dagelijks grote demonstraties. Frankrijk beleefde roerige dagen en heel Europa hield de adem in. Tijdens deze turbulente periode verschenen er, veelal op muren

geplakt, honderden affiches. Deels riep het tekenwerk op om bepaalde dingen wel of niet te doen, deels ook hadden de affiches de bedoeling informatie te verschaffen, de zgn. muurkranten.

Ter gelegenheid van het feit dat een en ander zich tien jaar geleden afspeelde, heeft de franse uitgeverij Balland een boek uitgegeven met bijna alle in die periode verschenen affiches onder de titel „Les 500

affiches de mai '68”.

Het is een schitterend boek geworden waar men met een beetje schoolfrans en een woordenboek best door kan komen.

Voor liefhebbers van affiches en politiek tekenwerk zal de prijs van f 36,— geen beletsel zijn zich deze verzameling indrukwekkende prenten eigen te maken.

Arend van Dam

Met als titel „Ik zie ik zie wat jij ook wel ziet” verscheen onlangs de eerste bundel cartoons van de al jaren actieve cartoonist Arend van Dam.

Arend van Dam (geboren in 1945) tekent doorgaans zijn cartoons met oostindische inkt en kroontjespen. Daarbij schuwt hij het opnemen van (soms hele stukken) tekst in de tekeningen niet, hoewel zijn voorkeur uitgaat naar de „pure” non-verbale cartoons.

Arend van Dam neemt, net als Stefan Verweij, niet herkenbare politici als uitgangspunt. Hij laat zich het liefst gaan met een politieke situatie als uitgangspunt: emancipatie, derde wereld, mensenrechten, ontwapening, milieuvervuiling (zie hiernaast). Zijn werk wordt in vele binnen- en buitenlandse bladen en boeken gepubliceerd (o.a. Hervormd Nederland en in het magazine van de Vrije Universiteit, waaraan Van Dam als parttime psycholoog verbonden is).

In zijn voorwoord zegt Bert van Duijn (hoofdredakteur van Hervormd Nederland): „Het werk van Van Dam maakt stereotypen, vastgeroeste denkpatronen, die de weg naar verandering blokkeren, los en geeft aanzetten die tot een nieuw, bevrijdend denken kunnen leiden.

Cartoons als kleine stappen op weg naar een nieuwe samenleving”. Dat doet het werk van Arend van Dam zeer beslist. (Zie ook de prenten op pag. 5 en 7 in deze EGO).

„Ik zie ik zie wat jij ook wel ziet” uitg. Kok, Kampen. Prijs f 12,90.

George Grosz

George Grosz was de tekenaar van de Weimar Republiek, en als geen ander gaf hij in zijn lijnen zijn visie op de verrotting van het Duitsland dat zijn Hitler zou creëren. Aan zijn politieke prenten besteedde Jan Kooijman een heel artikel in de vorige EGO. Uiteraard is ook zijn visie op de liefde er één zonder zonnigheid en hartstocht. Het bittere beeld van George Grosz behandelt uitsluitend de schaduwzijde:

sex = geld en macht = lust. Vraag en aanbod bepalen ook hier de economie.

George Grosz: „Über alles die Liebe” werd uitgegeven door Heijne Ex Libris en geïmporteerd door Van Ditmar. Prijs f 7,85.

Stefan Verweij

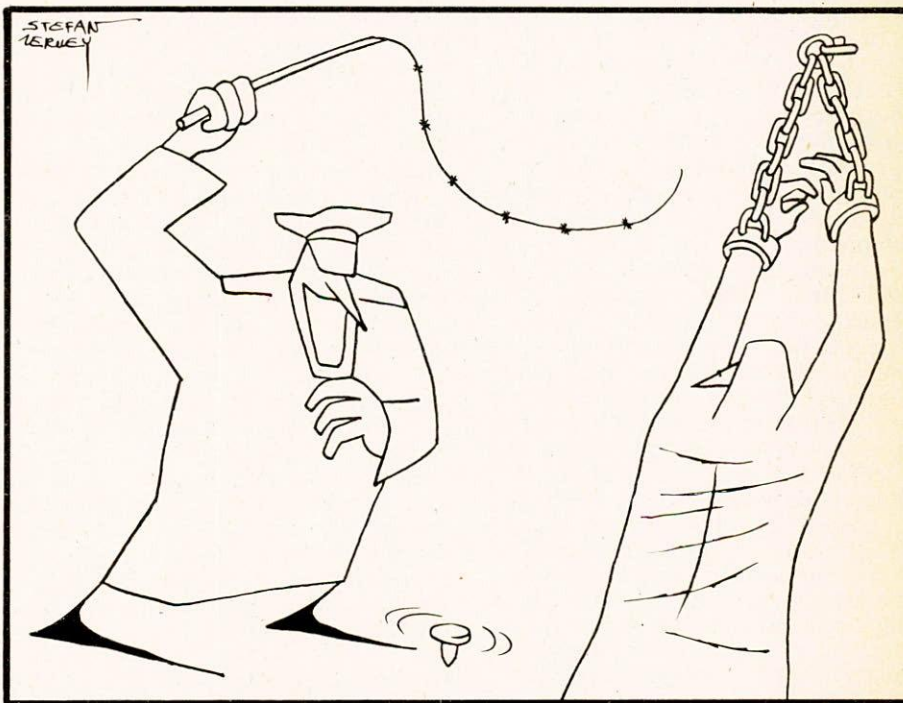
Onder de titel „Niks aan de hand” is onlangs de eerste bundeling prenten van Stefan Verweij verschenen. Verweij levert sinds 1975 getekende bijdragen aan de rubriek Dag-in-dag-uit van de Volkskrant. Zij die zijn prenten kennen veronderstellen misschien, dat Verweij op een flat 12-hoog in de Bijlmermeer woont.

Maar nee, de 32-jarige cartoonist woont in een groot oud huis met een verwilderde tuin in Beek bij Nijmegen.

Hij is opgegroeid volgens de roomse tradities (kostschool enz) en boekte zijn eerste sukses met z'n strip Broeder Gosewijn in de Katholieke Illustratie. Hij heeft zich in de loop der jaren losgemaakt van de katholieke kerk.

In zijn prenten spelen geweld, macht, onmacht, vervreemding, eenzaamheid en de dood een sterke rol. In 'n zéér eigen stijl! Ruimte voor details is er niet in zijn tekeningen. Z'n figuren laten nagenoeg geen gezichtsuitdrukking zien, ze hebben geen oren, nauwelijks of geen ogen en mond. Je herkent ze uit duizenden.

Velen vinden zijn prenten hard. Dat vindt Stefan Verweij merkwaardig: „Ik vind het nooit hard. 't Is de werkelijkheid. Als iemand wordt afgemaakt, gemarteld, is dat veel gruwelijker dan je op de plaat kunt afbeelden. Ik voeg iets toe aan die werkelijkheid, althans dat probeer ik. ... als je martelingen tekent en je

probeert daarbij ook nog iets te onthullen, het plezier van machthebbers in het martelen, als je die dimensie kunt toevoegen, dan heeft zo'n prent misschien toch nog enig effect”.

'n Boek om te kopen en heel veel in te kijken.

Stefan Verweij: „Niks aan de hand”, uitg. De Harmonie, Amsterdam. Prijs f 17,90.

Wim Heij

EGO laat je van
kleur verschieten

Nieuwe russische strategie

Vervolg van pagina 11

gereorganiseerd teneinde steun te kunnen verlenen aan een diepe aanval. De rol van de artillerie is veranderd: terwijl voorheen bij de massale aanval de artillerie te traag en te kwetsbaar was voor atoomaanvallen, is de mobiliteit van de artillerie thans sterk vergroot door het gebruik van rupsbanden en wordt veel aandacht besteed aan direkte vuren op anti-tank-opstellingen. Ook is het aantal kanonnen sterk vergroot. De bedoeling is dat deze mee optrekken bij een snelle en diepe aanval.

Ook de luchtsteun is sterk verbeterd. Terwijl gevechtsvliegtuigen voorheen waren bestemd om het luchtruim boven de eigen troepen „schoon” te houden, is nu het aksent gelegd op de direkte steun aan de aanvallende grondtroepen en aan vliegtuigaanvallen op NAVO-installaties. Het aantal gevechtsvliegtuigen werd aanzienlijk uitgebreid, de hoeveelheid door vliegtuigen mede te voeren munitie werd vergroot, en het luchtmachtpersoneel kreeg een intensievere opleiding. De vroegere luchtverdedigings taak van de vliegtuigen werd overgenomen door ca. 3500 luchtdoelkanonnen en ca. 1500 raketten tegen luchtdoelen. Een ander aspekt is de invoering van aanvalshelikopters voor direkte steun aan de grondtroepen. Momenteel beschikt het Warschau Pact nog niet over grote aantallen van deze heli's, maar het is

waarschijnlijk dat in de toekomst veel aandacht aan dit wapen zal worden besteed.

Waarschuwingstijd

Wat kan de NAVO doen tegenover deze ontwikkelingen in het oostelijke kamp?

Allereerst gaat het erom tijdig de eigen troepen te ontplooiën en met anti-tankwapens klaar te staan als de aanval mocht komen. Van groot belang hiervoor is de waarschuwingstijd, die dan ook een grote rol speelt bij de voorbereidingen van de NAVO. Het is van belang de westelijke troepen zo dicht mogelijk te legeren bij hun oorlogsopstellingen. Hiertoe wordt bijv. op Nederland druk uitgeoefend om een tweede brigade in West-Duitsland te stationeren. Verder hebben de NAVO-ministers dit jaar in Washington een uitgebreid defensieprogramma voor de lange termijn aangenomen, dat grotendeels zal worden gerealiseerd in de 80er jaren. Daartoe behoren het verhogen van de paraatheid, versterking van de konventionele strijdkrachten, het mobiliseren van reserves, verbeteren van de zeestrijdkrachten, de luchtverdediging, de verbindingen en de elektronische oorlogvoering, rationalisatie van de militaire produktie, harmonisatie van de logistiek, en modernisering van de tactische atoomwapens.

Kortom, er is op militair gebied veel te doen in de komende jaren. Het is echter te hopen dat al deze inspanningen slechts dienen om het **evenwicht** tussen Oost en West te bewaren, want anders zou het er slecht kunnen uitzien voor de vrede. Te hopen is dat al deze militaire „verbeteringen” de politieke ontspanning niet in gevaar zullen brengen. Politieke ontspanning die toch ook zijn weerslag behoort te krijgen in de militaire krachtsverhoudingen en uiteindelijk in het **verminderen** van de bewapening i.p.v. het verhogen ervan!

K. P. Bloema

Politiek geweld

Het Buro Studium Generale van de Rijksuniversiteit Utrecht heeft in het cursusjaar 77/78 een zevental bijeenkomsten georganiseerd over „Politiek geweld, het doel en de middelen”. De teksten van deze lezingen zijn onlangs gepubliceerd. In deze — door Len Munnik geïllustreerde — uitgave (112 blz.) is tevens een uitvoerige literatuurlijst opgenomen.

De inhoud luidt als volgt:

- Prof. Mr. B. V. A. Röling, Het wereldklimaat in de wereld;
- Dr. Hylke Tromp, Terrorisme — een nieuwe vorm van oorlogvoering?
- Dr. T. Graafsma, Adolescentie en ideologie;
- Prof. Mr. H. Bianchi, Eskalatie en deëskalatie van geweld;
- Drs. R. de Jong, Anarchisme en geweld;
- Mr. Abel Herzberg, Het ondergaan van geweld;
- Prof. Dr. J. de Graaf, Maatschappijbeelden en de rol van het geweld.

Het is een uitgave van het Buro Studium Generale en de Stichting Vredesopbouw en kan worden besteld door overschrijving van f 8,00 plus f 1,70 verzendkosten op giro 552120 t.n.v. Stichting Vredesopbouw, Parkstraat 9 te Utrecht, onder vermelding van: Bestelling Politiek geweld.

humanistische g.v.:
heidens werk.

Tot ziens . . .

. . . in Driebergen!

Oproep aan vrouwelijke militairen

De 19 raadslieden van de humanistische geestelijke verzorging in de krijgsmacht en de 2 vormingswerkers van het Coornherthuis in Driebergen houden zich al enige tijd bezig met de vraag:

Heeft de integratie van de vrouw in de krijgsmacht consequenties voor de (toekomstige) werkzaamheden van raadslieden?

Wij doen dit o.a. door verschenen publikaties op dit gebied te bestuderen en ons door betrokkenen te laten voorlichten. Bijzonder graag willen wij ook van vrouwelijke militairen zelf horen, wat zij verwachten van deze integratie in de praktijk van hun dagelijkse werk. Dat kan op verschillende manieren:

Ten eerste kunnen vrouwelijke militairen ons schrijven over hun ervaringen, ideeën, suggesties m.b.t. dit onderwerp. Brieven kunnen worden geadresseerd aan: Bureau Hoofdraadsman, Hoofdstraat 84, 3972 LB Driebergen-Rijsenburg, met vermelding in de linkerbovenhoek van „Integratie”.

Ten tweede bestaat de mogelijkheid, dat vrouwelijke militairen in de komende maanden een keer een dag in het Coornherthuis in Driebergen bijeenkomen om samen over dit onderwerp van gedachten te wisselen. Wij bieden daarvoor de accommodatie aan en een ervaren gespreksleidster.

Indien u ons (adres zie boven) laat weten of u hiervoor in voldoende aantal (laten we zeggen minstens 10) belangstelling heeft, dan doen wij z.s.m. nadere voorstellen over datum, tijd, informatiemap e.d.

Graag horen wij van u. En alvast vriendelijk dank.

